

ГЕОГРАФІЯ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма з географії розроблена на основі положень Державного стандарту базової і повної середньої освіти, згідно з яким шкільна географічна освіта є складовою освітньої галузі “Природознавство”. Загальноосвітня цінність шкільної географії полягає у формуванні світоглядного розуміння природи Землі, її географічної оболонки як природного та природно-техногенного середовища, в якому протікає життя людини. Шкільна географія спрямована на формування в учнів просторового уявлення про земну поверхню та розвиток умінь усвідомлено орієнтуватися в соціально-економічних, суспільно-політичних і геоекологічних подіях у державі і світі. Географія є не тільки джерелом нових відомостей про Землю, а й основою для формування гуманістичного світогляду, виховання дбайливих господарів, любові до рідного краю, набуття умінь і навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної поведінки в ньому.

Загальною метою шкільної географічної освіти є формування у школярів географічної картини світу. Мета реалізується через розв’язання наступних головних завдань:

- формування в учнів цілісного географічного образу Землі через розкриття регіональних та планетарних закономірностей і процесів;
- розкриття ролі географії у вирішенні економічних, екологічних і соціальних проблем суспільства;
- розвиток у школярів геопросторового мислення та вміння логічно викладати свої думки, що співвідносяться з реально пізнаваними географічними об’єктами;
- обґрунтування доцільності наукового підходу до природокористування, єдності навколишнього середовища, людини та її діяльності в територіальному аспекті;
- формування картографічної грамотності й культури;
- виховання національно свідомого громадянина, патріота, дбайливого господаря, грамотної, освіченої людини, гуманіста і природолюбця;
- вироблення в учнів умінь практично застосовувати здобуті географічні знання, користуватися джерелами географічної інформації, самостійно шукати, аналізувати і передавати її;
- розвиток здатності до співробітництва при виконанні практичних робіт та екскурсій;
- заохочення до самореалізації своїх здібностей, інтересів та життєвих планів засобами географії.

Структура і зміст програми з географії базуються на принципах неперервності й наступності шкільної географічної освіти, її інтеграції на основі внутрішньопредметних зв’язків, гуманізації, гуманітаризації, диференціації навчального матеріалу в залежності від вікових можливостей учнів, практичної спрямованості.

В програмі знайшли відображення наскрізні для шкільної географії змістові лінії, зазначені в Державному стандарті.

Елементи географічних знань учні отримують у початковій школі. Поглиблення цих знань відбувається в 5-му класі під час вивчення пропедевтичного курсу “Природознавство”, в якому на доступному для учнів рівні формуються початкові уявлення про Всесвіт, Землю як планету Сонячної системи, про складові середовища життя людини.

“Загальна географія” (6-й клас) здійснює перехід від пропедевтичного курсу “Природознавство” до систематичних курсів географії та водночас стає основою для їх подальшого вивчення. Його основними завданнями є знайомство з географією як наукою, з процесами, що відбуваються в оболонках земної кулі як складових географічної оболонки, формування знань про існуючі в природі взаємозв’язки й закономірності та особистісно значущих вмінь щодо роботи з планом, картою, визначення місцеположення географічних об’єктів.

Початковий курс географії є основою системи природничо-географічної освіти і включає відомості про географічні подорожі та дослідження Землі, топографічний план та особливості зображення земної кулі на глобусі й карті, про сфери Землі (літо-, гідро-, атмо-, біосфера та географічна оболонка), про методи їх дослідження, планетарні закономірності, про основні компоненти природного комплексу та взаємозв'язки між ними, про кількість і рух населення земної кулі, його расовий склад, положення України та окремих держав на політичній карті світу.

У процесі вивчення загальної географії учні набувають навчально-пізнавальної, соціальної та комунікативної компетенцій: орієнтуватися на місцевості; визначати азимут, складати й читати план місцевості й карту, користуватися масштабом і градусною сіткою, описувати за картою окремі об'єкти — форми поверхні, водойми суші, моря й океани; описувати за власними спостереженнями погоду, характеризувати основні типи клімату, географічні пояси та природні зони.

Знання про літосферу, гідросферу, атмосферу та біосферу підводять учнів до поняття про географічну оболонку та прояв у ній певних закономірностей.

У 6-му класі виконується 14 практичних робіт, які передбачають спостереження за сезонними змінами погоди, режимом водойм, рослинності і тваринного світу, систематичне використання карти та місцевого краєзнавчого матеріалу.

У курсі **“Географія материків і океанів”** (7-й клас) основну увагу зосереджено на вивченні фізико-географічних умов материків і океанів як цілісних природних систем. Одночасно розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти. Зміст курсу створює необхідну основу для розуміння учнями ролі географічної оболонки в житті людей і впливу суспільства на природні умови.

Вивчення **“Географії материків і океанів”** є важливим етапом у формуванні регіональних уявлень про сучасний стан природи Землі як середовища життя людини, а також у розумінні елементарних зв'язків між компонентами природи, між природою і людиною. Учні отримують знання про просторову неоднорідність природи материків і океанів

У новій програмі посилено українознавчу спрямованість курсу 7-го класу, тобто вивчення територій та об'єктів здійснюється з урахуванням їх зв'язків з Україною, із сучасними пріоритетами нашої держави, що значно розширює загальнокультурну компетентність учнів.

Одним із головних завдань курсу **“Географії материків і океанів”** є розширення уявлень про природні закономірності на основі роботи з різними за змістом і масштабом картами, вміння складати описи природи різних територій та ін.

Програма передбачає виконання 12 практичних робіт, які проводяться з використанням атласу, контурних карт та підручника в класі. Саме цим практична частина курсу географії в 7-му класі істотно відрізняється від початкового курсу географії. Під час вивчення географії материків і океанів учні працюють з картами: фізичною, часових поясів, будови земної кори, кліматичною, ґрунтів, природних зон, політичною, комплексною. Самостійне використання кожної з названих тематичних карт неможливе без виконання низки завдань і вправ. Для якісного виконання практичних робіт учні мають оволодіти прийомami, які в сукупності й складають уміння читати різні види карт та працювати з ними. Розвиток у семикласників вміння аналізувати карти та використовувати їх як джерела різноманітної інформації сприятиме формуванню інформаційної компетенції. Вміння працювати з різними за змістом картами є одним з найважливіших показників якості підготовки учнів у цьому курсі географії.

Вивчення **географії України** здійснюється у 8-му та 9-му класах і спрямоване на формування цілісної науково-географічної картини своєї держави. У 8-му класі вивчається курс **“Фізична географія України”**. Особливості природи доцільно розглядати як умови життя та господарської діяльності людини. На початку вивчення курсу пропонується ознайомлення з адміністративно-територіальним поділом України, тому що при вивченні майже всіх фізико- та економіко-географічних об'єктів доводиться постійно звертатися до адміністративних одиниць, знаходячи ці об'єкти на карті.

Курс 8-го класу є завершальним для шкільної природничо-географічної освіти, тому значна увага під час його викладання приділяється, крім вивчення нових понять і закономірностей, поглибленню й узагальненню теоретичних знань з фізичної географії.

Зміст курсу представлений такими розділами: “Україна та її географічні дослідження”, “Загальна характеристика природних умов і природних ресурсів України”, “Ландшафти і фізико-географічне районування”, “Використання природних умов і природних ресурсів та їх охорона”.

Програма передбачає виконання 7-ми практичних робіт, які спрямовані на виявлення органічного зв’язку природи і суспільства в межах своєї країни, їх взаємний вплив, чим значно підсилюється навчально-пізнавальна компетенція і формується ціннісно-сміслова та соціально-трудова компетенції.

У 9-му класі вивчається курс **“Економічна і соціальна географія України”**, в якому розкриваються питання населення і трудових ресурсів держави, розвитку і розміщення господарства. Курсу географії України в 9-му класі відводиться роль завершального для основної та пропедевтичного для старшої школи. Розглядається питання про історико-географічне формування території. Значна увага приділяється вивченню проблем розміщення населення, його природного і механічного руху, національного складу. Детально аналізується географія галузей господарства країни, зовнішньоекономічних зв’язків та економічних районів України. У цьому курсі розглядаються проблеми сталого розвитку та їх прояв на території України, показано місце України в світі. Цей курс є також початковим етапом економічної освіти школярів, сприяє їхній адаптації до життя в умовах ринкової економіки, тому програма містить питання про економічну систему України, типи підприємств за формами власності, аналізуються складові економічного потенціалу країни.

Програма передбачає виконання 10-ти практичних робіт. Більшість практичних робіт вимагає самостійного використання учнями економічних карт, статистичних даних та передбачає різноманітну роботу з текстом підручника. Курс спрямований на формування соціальної та поглиблення функціональної, інформаційної та ціннісно-сміслової компетенцій.

У програмі кожного класу передбачено засвоєння певної кількості назв географічних об’єктів. Окремі назви (рівнин, гір, річок, морів тощо) повторюються в програмі, проте це не означає, що при повторенні будь-якого об’єкта слід обмежитися лише показом його на карті. У кожному курсі уявлення про нього необхідно доповнювати новими характерними рисами і таким чином розширювати та поглиблювати знання учнів про об’єкти, що вивчаються.

Практичні роботи можуть виконуватися під час вивчення тем, де вони передбачені, і в окремо відведений час (за вибором учителя). Окремі практичні роботи є навчально-тренувальними, інші ж — підсумковими. Перевіряє й оцінює практичні роботи вчитель на власний розсуд: у всіх учнів чи вибірково. У кожному семестрі обов’язково оцінюються дві практичні роботи, які також обирає вчитель.

Час проведення практичних робіт на місцевості визначає вчитель, враховуючи рекомендації Міністерства освіти і науки України. У програмі подано орієнтовний розподіл годин за розділами і темами. Частину навчального часу вчитель може використати на свій розсуд з метою глибшого вивчення або повторення певного навчального матеріалу за рахунок скорочення окремих питань і тем основних курсів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з географії здійснюється з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і передбачає диференційований підхід щодо його організації. Критерієм оцінки роботи учнів є не стільки обсяг навчального матеріалу, що залишився в пам’яті, скільки вміння його аналізувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки, використовувати в життєвих ситуаціях, вміння самостійно здобувати знання. При цьому важливо використовувати під час вивчення географії мотиваційний потенціал для учнів: авансування успіху, спонукання до самоаналізу, самооцінки, самопізнання, інтенсифікація того змісту навчального матеріалу, який має особистісне значення для учнів.

Оцінюючи навчальні досягнення учнів з географії, необхідно враховувати:

- правильність і науковість викладення матеріалу, повноту розкриття понять і закономірностей, точність вживання географічної та картографічної термінології;
- ступінь самостійності відповіді;
- логічність, доказовість у викладенні матеріалу;
- ступінь сформованості інтелектуальних, загальноосвітніх, специфічних умінь (робота з картографічними, статистичними та іншими додатковими матеріалами).

Початковий рівень навчальних досягнень характеризується фрагментарним володінням учнем навчальним матеріалом. Учень може розпізнавати окремі географічні об'єкти, намагається давати їм визначення, за допомогою вчителя знаходить їх на карті.

Середній рівень навчальних досягнень передбачає, що учень може відтворити (повторити) інформацію, тобто володіє знаннями-копіями. Він розуміє основний матеріал, за допомогою вчителя визначає поняття і закономірності, частково пояснює взаємозв'язки у природі та суспільстві, використовує картографічний матеріал. У процесі виконання практичних робіт правильно використовує джерела знань. Спостерігаючи за природними та суспільними явищами, виділяє лише окремі їх особливості.

Достатній рівень навчальних досягнень передбачає, що учень достатньо володіє програмовим навчальним матеріалом, самостійно виправляє допущені помилки, підтверджує свої знання відповідними аргументами, здатен застосовувати здобуті знання на практиці. Правильно відбирає джерела необхідних знань для розв'язання проблем у типових ситуаціях. Здатний вести спостереження за природними та суспільними явищами.

Високий рівень навчальних досягнень передбачає вичерпну, правильну відповідь, повне розкриття змісту понять, закономірностей і географічних взаємозв'язків, підтверджує їх прикладами. Учень грамотно і творчо використовує картографічні матеріали та інші джерела знань, вміє робити висновки та узагальнення на основі практичної діяльності; правильно проводить спостереження, оформлює та аналізує їх результати.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з географії

Оцінюючи навчальні досягнення учнів з географії, необхідно враховувати:

- правильність і науковість викладення матеріалу, повноту розкриття понять і закономірностей, точність вживання географічної та картографічної термінології;
- ступінь самостійності відповіді;
- логічність, доказовість у викладенні матеріалу;
- ступінь сформованості інтелектуальних, загальноосвітніх, специфічних умінь (робота з картографічними, статистичними та іншими додатковими матеріалами).

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії навчальних досягнень учнів
I.Початковий	1	Учень (учениця) розрізняє окремі географічні явища чи об'єкти (гори і рівнини, суша і океан, село і місто, галузь і т.д.) та з допомогою вчителя знаходить їх на карті
	2	Учень (учениця) за допомогою вчителя відтворює окремі факти на елементарному рівні, розрізняє один або декілька запропонованих географічних об'єктів та з допомогою вчителя намагається знайти їх на карті

	3	Учень (учениця) дає нечіткі характеристики географічних об'єктів; за допомогою вчителя знаходить їх на карті, може самостійно розрізнити окремі географічні поняття
II.Середній	4	Учень (учениця) частково відтворює текст підручника, дає нечітке визначення основних понять і термінів за допомогою вчителя. Називає, відповідно до теми конкретного уроку, компоненти географічної оболонки та складові господарства; повторює за зразком практичну роботу; під час відповіді намагається користуватися географічною картою
	5	Учень (учениця) відтворює частину навчального матеріалу без розкриття причинно-наслідкових зв'язків, описує географічні об'єкти чи явища за типовим планом. Намагається робити висновки без підтвердження їх прикладами; частково володіє обов'язковою географічною номенклатурою
	6	Учень (учениця) самостійно дає більшість визначень, передбачених темою уроку, відтворює значну частину вивченого матеріалу у відповідності з його викладом у підручнику. На середньому рівні володіє географічною номенклатурою та картою
III.Достатній	7	Учень (учениця) має достатні географічні знання і застосовує їх для вирішення стандартних ситуацій. Має цілісне уявлення про природні та суспільні явища, вміє вести спостереження за навколишнім середовищем; достатньо володіє картографічним матеріалом
	8	Учень (учениця) засвоїв основні уявлення, поняття і категорії географічної науки про Землю та господарську діяльність людини. Застосовує здобуті знання на практиці, використовуючи прийоми аналізу статистичних даних про господарство і населення, показує їх зміну у часі. Вміє наводити приклади взаємодії людини і природи; знає обов'язкову географічну номенклатуру
	9	Учень (учениця) на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, може застосовувати його для виконання практичних робіт; має чіткі уявлення про компоненти природи і просторову організацію господарства; пояснює причинно-наслідкові зв'язки в природі і господарстві; майже безпомилково працює з картографічним матеріалом
IV.Високий	10	Учень (учениця) усвідомлює сучасну географічну картину світу, здійснює оцінку певних процесів та явищ, передбачених навчальною програмою; пояснює прикладне значення географічних знань, дає розгорнуту відповідь, відбирає необхідні знання; вільно застосовує більшість географічних понять та може їх класифікувати; добре володіє картографічним матеріалом

	11	Учень (учениця) має глибокі знання про об'єкт вивчення, застосовує наукову термінологію, аргументує свої твердження і висновки, вміє працювати з рекомендованими вчителем джерелами географічної інформації; на високому рівні аналізує та використовує картографічну інформацію
	12	Учень (учениця) володіє ґрунтовними географічними знаннями у межах вимог навчальної програми, висловлює та аргументує власне ставлення до різних поглядів на об'єкт вивчення; самостійно аналізує природні та суспільні явища, робить відповідні висновки і узагальнення; здатний розв'язувати проблемні завдання; вільно володіє картографічною інформацією та творчо її використовує

6-й клас

ЗАГАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

(70 год, 2 год на тиждень)

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	ВСТУП Географія — наука про природу Землі та її різноманітність, про населення і його господарську діяльність, про взаємодію природи і людства в межах всієї планети. Що вивчає загальна географія в школі. Джерела географічних знань, методи географічних досліджень. Практична робота 1 (на місцевості) Спостереження за висотою сонця над горизонтом, погодою, сезонними змінами в природі.	Учень: <i>називає:</i> об'єкт вивчення географії в цілому та загальної географії зокрема; джерела географічних знань, методи географічних досліджень; <i>порівнює та виділяє:</i> відмінності між джерелами географічних знань; <i>підбирає:</i> географічну інформацію з різних джерел; <i>оцінює:</i> результати спостережень за висотою Сонця над горизонтом, явищами погоди; сезонними змінами в природі.
6	Розділ І. ГЕОГРАФІЧНЕ ПІЗНАННЯ ЗЕМЛІ	
2	Тема 1. Стародавня епоха пізнання Землі Як люди уявляли Землю в давнину. Поява географічної літератури і карт. Спеціальне навчання географії. Карта світу Птолемея. Подорожі Марко Поло та Ібн-Баттуті. Розвиток країнознавства і картографії. Глобус Бехайма. Перші географічні відомості про українські землі.	Учень: <i>називає:</i> учасників подорожей, відкриттів, експедицій різних епох; <i>підбирає:</i> додаткову інформацію про пізнання і дослідження Землі в різних джерелах; <i>узагальнює:</i> зібраний матеріал про географічні подорожі та експедиції; <i>складає:</i> короткі повідомлення про подорожі та експедиції; <i>характеризує:</i> основні етапи географічного пізнання Землі;
2	Тема 2. Епоха Великих географічних відкриттів Подорожі португальців, їх роль у відкритті нових земель (Генріх Мореплавець. Бартоломеу Діаш). Відкриття Америки Х. Колумбом. Перша кругосвітня подорож Ф. Магеллана. Походи піратів, їх негативні наслідки та географічне значення. Відкриття південного материка. Походи землепрохідців.	<i>аналізує:</i> карти маршрутів подорожей; <i>порівнює:</i> наслідки розвитку географії в різні епохи.
1	Тема 3. Географія Нового часу Кругосвітні експедиції (Дж. Кук, І. Крузенштерн і Ю. Лисянський). Діяльність географічних товариств у різних країнах світу.	
1	Тема 4. Сучасні географічні дослідження Освоєння полярних широт (Р. Пірі, Р. Амундсен, О.	

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	Шмідт). Міжнародні дослідження Землі в ХХ — на початку ХХІ ст. Вітчизняні вчені-географи (С. Рудницький, П. Тутковський, К. Воблій, К. Геренчук).	
	Практична робота 2 Складання таблиці “Етапи географічного пізнання Землі” (протягом вивчення теми).	
12	Розділ II. ЗЕМЛЯ НА ПЛАНІ ТА КАРТІ	
6	Тема 1. Способи зображення Землі Зображення Землі на глобусі, плані, карті, аерофотознімку, космічному знімку. План, його основні ознаки. Масштаб, види масштабів. Умовні знаки, особливості створення, практичне значення. Карті, різноманітні способи картографічного зображення. Картографічні спотворення. Класифікація карт за масштабом. Визначення напрямів на місцевості, плані і карті. Орієнтування на місцевості. Поняття про азимут. Зображення нерівностей земної поверхні на плані та карті: відносна висота і абсолютна висота точок місцевості. Зображення нерівностей поверхні місцевості горизонталями. Шкала висот і глибин. Практичні роботи 3. Розв’язування задач по переведенню числового масштабу в іменований.	Учень: <i>називає:</i> лінії градусної сітки: паралелі, меридіани, екватор, тропіки, нульовий меридіан, об’єкти місцевості за планом і картою; елементи плану і карти; масштаб карти, напрямки, умовні знаки; <i>виділяє:</i> відмінності зображення місцевості на малюнку, фото-, аерознімку, плані; <i>користується</i> легендою карти, різними видами масштабу; <i>вимірює:</i> відстані на карті та плані; <i>визначає:</i> абсолютну і відносну висоту, географічні координати окремих географічних об’єктів, свого населеного пункту на різних за масштабом картах; <i>орієнтується:</i> на місцевості та за планом; <i>пояснює:</i> різницю між зображенням земної поверхні на глобусі, плані, карті, аерофотознімку та космічному знімку; причини появи спотворень на карті, в яких частинах карти спотворення найбільші і чому.
	4. Визначення масштабів планів та карт за даними про відстані на місцевості та відрізками на карті, що відповідають цим відстаням.	
6	Тема 2. Градусна сітка Землі. Географічні координати точок Градусна сітка на глобусі й географічній карті. Поняття про географічні координати — широта (південна, північна) та довгота (західна і східна). Правила відліку географічної широти і довготи. Географічні координати свого населеного пункту і його висота над рівнем моря. Практична робота 5. Визначення географічних координат та відстаней за географічною картою.	
41	Розділ III. ГЕОГРАФІЧНА ОБОЛОНКА ТА ЇЇ СКЛАДОВІ	
12	Тема 1. Літосфера Внутрішня будова Землі. Поняття “земна кора”, “літосфера”. Будова земної кори та її склад: мінерали та гірські породи. Типи земної кори. Внутрішні процеси, що зумовлюють зміни земної кори. Рухи земної кори. Землетруси.	Учень: <i>називає:</i> суттєві ознаки понять “літосфера”, “земна кора”, “літосферна плита”, “гора”, “рівнина”; <i>вказує:</i> на особливості рухів земної кори, літосферних плит; <i>виділяє:</i> відмінності між основними формами рельєфу Землі; <i>показує:</i> на карті сейсмічні пояси, різні форми рельєфу;
	Вулканізм і вулкани. Джерела, гейзери. Літосферні плити, їх рухи. Стійкі й рухомі ділянки земної кори. Сейсмічні пояси Землі. Походження материків і океанів. Геологічний час. Зовнішні процеси, що зумовлюють зміну земної кори: робота вітру, текучих і підземних вод, морів та льодовиків. Основні форми рельєфу Землі: гори і рівнини. Форми рельєфу суходолу. Рельєф дна Світового океану. Зміна гір та рівнин під впливом внутрішніх та зовнішніх процесів. Охорона унікальних форм рельєфу та надр	<i>згадує:</i> про геологічний час; <i>визначає:</i> географічне положення гір і рівнин, їх висоту і вік; <i>висловлює судження:</i> про необхідність охорони надр та форм рельєфу; <i>пояснює:</i> вплив внутрішніх і зовнішніх (вітру, текучих вод, підземних вод, моря, льодовиків) процесів на рельєф; <i>оцінює:</i> значення рельєфу в житті та господарській діяльності людини; вплив людини на рельєф; <i>аналізує:</i> причини і наслідки руху літосферних плит;

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	Землі. Практичні роботи 6. Встановлення взаємозв'язків між будовою земної кори та формами рельєфу, визначення їх геологічного часу. 7. Позначення і підписування на контурній карті найбільших літосферних плит, сейсмічних поясів, вулканів, гір, рівнин.	<i>позначає:</i> на контурній карті об'єкти географічної номенклатури: в у л к а н и — Ключевська Сопка, Везувій, Кракатау; г о р и: Карпати, Кримські, Альпи, Уральські, Атлас, Кордильєри, Великий Вододільний хребет, Гімалаї з вершиною Джомолунгма (Еверест), Анди; х р е б т и в о к е а н і: Ломоносова, Серединно-Атлантичний; р і в н и н и: Східноєвропейська; Західносибірська; п л о с к о г і р 'я: Декан, Середньо-Сибірське; с е й с м і ч н і п о я с и: Тихоокеанський, Середземноморський, Атлантичний.
12	Тема 2. Атмосфера Атмосфера, її склад та будова. Температура земної поверхні та по-	Учень: <i>називає:</i> суттєві ознаки понять “погода”, “клімат”, “повітряна маса”;
	вітря, її зміни з висотою, розподіл залежно від кута падіння сонячних променів. Теплові пояси Землі. Атмосферний тиск і вітер. Постійні та змінні вітри. Основні пояси атмосферного тиску на Землі. Рух повітря, закономірності переміщення повітряних мас, циклони та антициклони. Водяна пара, вологість повітря. Види опадів та закономірності їх розподілу на земній кулі. Погода, її елементи, типи, зміна в часі. Клімат Землі, фактори його формування. Кліматичні пояси і головні типи клімату Землі: екваторіальний, тропічний, помірний, полярний. Зміни клімату. Люди і клімат. Охорона атмосфери: причини і наслідки забруднення атмосферного повітря, способи очищення повітря.	<i>спостерігає і фіксує:</i> зміни погоди; <i>пояснює,</i> як відбувається добовий і річний хід температури повітря у зв'язку зі зміною висоти Сонця, причини утворення вітру, причини змін погоди та клімату; <i>виділяє відмінності:</i> між основними видами хмар і опадів; погодою і кліматом на різних широтах; <i>визначає:</i> середні температури, тиск атмосфери, швидкість вітру; <i>будує:</i> графіки ходу температури за певний період, розу вітрів, діаграму хмарності та опадів; <i>згадує:</i> ознаки погоди в циклоні та антициклоні; <i>користується:</i> термометром, барометром, флюгером; <i>добирає:</i> адекватні для аналізу атмосферних процесів джерела географічних знань; <i>оцінює:</i> наслідки впливу господарської діяльності людини на атмосферу; <i>аналізує:</i> карти розподілу тиску, температури, опадів, переміщення повітряних мас,
	Практичні роботи 8. Спостереження за погодою і опрацювання зібраних матеріалів: складання графіка температур, діаграми хмарності й опадів, рози вітрів, опис погоди.	особливості головних типів клімату.
	9. Опис одного з головних типів клімату за кліматичними картами.	
12	Тема 3. Гідросфера Гідросфера, її основні частини. Світовий океан та його частини: океани, моря, затоки, протоки. Острови в океані. Властивості вод Світового океану. Рух води в океані. Вітрові хвилі, припливи, відпливи, цунамі, течії. Закономірності поширення течій в океанах. Багатства вод Світового океану. Океан та людина. Води суходолу. Річкова система, річковий басейн, вододіл. Елементи річкової долини. Пороги і водоспади. Живлення та режим річок, робота річок. Озера, озерні улоговини та їх утворення. Штучні водойми: канали, водосховища, ставки. Болота, їх типи, поширення. Льодовики, особливості їх утворення та поширення. Підземні води, їх типи. Використання вод суходолу людиною.	Учень: <i>називає:</i> суттєві ознаки понять “океан”, “море”, “затока”, “протока”, “водна маса”, “океанічна течія”, “річка”, “озеро”, “болото”, “льодовик”, “підземні води”; <i>виділяє відмінності:</i> між складовими частинами гідросфери; <i>наводить приклади:</i> основних видів вод суходолу — поверхневих і підземних, частин Світового океану; <i>пояснює:</i> схему світового кругообігу води, роль Світового океану у географічній оболонці; причини і наслідки рухів води в океані; особливості живлення і режиму вод суходолу; <i>розрізняє:</i> способи зображення вод суходолу на плані місцевості та на карті; <i>визначає:</i> географічне положення водних об'єктів, глибини океанів і морів; залежність напрямку і характеру течії річок від рельєфу; <i>оцінює:</i> роль води для людини; <i>знаходить і позначає:</i> на контурній карті об'єкти географічної номенклатури: м о р я: Чорне, Азовське, Середземне, Червоне, Берингове; п р о т о к и:

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
		Керченська,
	Практичні роботи 10. Позначення на контурній карті гідрологічних об'єктів. 11. Складання порівняльної характеристики водних об'єктів (за вибором). 12. Визначення за картою географічного положення, напрямку течії та найбільших приток однієї з річкових систем світу (за вибором).	Босфор, Гібралтарська, Мексиканська, Магелланова, Дрейка, Берингова; з а т о к и: Біскайська, Бенгальська, Мексиканська, Гвінейська; о с т р о в и: Велика Британія, Шрі-Ланка, Великі Зондські, Великі Антильські, Гренландія, Мадагаскар; п і в о с т р о в и: Аравійський, Кримський, Апеннінський, Індостан, Індокитай, Лабрадор, Сомалі; з а п а д и н а: Маріанська; т е ч і ї: Західних вітрів, Гольфстрім, Північноатлантична; Північнотихоокеанська, Північна та Південна Пасатна; р і ч к и: Дніпро, Дунай, Янцзи, Ніл, Амазонка, Міссісіпі; о з е р а: Каспійське, Великі озера, Байкал, Танганьїка.
2	Тема 4. Біосфера Складові біосфери. Географічні закономірності поширення ґрунтів, рослин і тварин. Вплив господарської діяльності людини на ґрунтовий та рослинний покриви, тваринний світ суходолу і океану. Охорона біосфери.	Учень: <i>називає:</i> суттєві ознаки понять “біосфера”, “ґрунт”, “рослинність”, “тваринний світ”; <i>пояснює:</i> причини поширення ґрунтів і живих організмів на Землі на основі встановлення міжпредметних зв'язків між географією та природознавством; <i>порівнює:</i> типи ґрунтів, видів рослин і тварин, що поширені на різних широтах; <i>оцінює:</i> зміни ґрунтів, рослинності і тваринного світу в результаті господарської діяльності людини.
3	Тема 5. Географічна оболонка Географічна оболонка, її властивості. Загальні закономірності географічної оболонки: цілісність, кругообіг речовини та енергії, ритмічність, зональність. Взаємодія компонентів географічної оболонки. Взаємодія атмосфери, океану та суходолу, її наслідки. Поняття про природні комплекси. Географічні пояси та природні зони. Екологічні проблеми географічної оболонки.	Учень: <i>називає:</i> суттєві ознаки понять “географічна оболонка”, “природний комплекс”, “географічний пояс”, “природна зона”; <i>пояснює:</i> взаємодію компонентів природи у природному комплексі на суходолі та в океані; наслідки взаємодії оболонок Землі; <i>формулює:</i> загальні закономірності географічної оболонки; <i>оцінює:</i> практичне значення кругообігів речовин і енергії, цілісності, ритмічності для життя і діяльності людини; <i>аналізує:</i> особливості географічних поясів і природних зон; <i>наводить приклади:</i> впливу природи на людину та людини на природу; <i>ілюструє:</i> конкретними прикладами екологічні проблеми своєї місцевості та земної кулі.
3	Розділ IV. ЗЕМЛЯ — ПЛАНЕТА ЛЮДЕЙ	
2	Тема 1. Кількість і розміщення населення Землі Зміна кількості населення впродовж історичного часу, причини цих змін. Густота населення Землі. Розміщення населення. Найбільш заселені території земної кулі. Людські раси, рівність рас.	Учень: <i>називає:</i> кількість населення Землі та населення України й своєї місцевості; <i>розпізнає:</i> способи зображення держав і столиць на політичній карті світу, населених пунктів на плані місцевості; <i>визначає:</i> за планом місцевості та картою населені пункти, найбільші держави, держави-сусіди України та їх столиці; <i>позначає:</i> на контурній карті кордони держав, підписує їх назви та назви столиць.
1	Тема 2. Народи і держави Найбільш чисельні народи світу. Найбільші держави та держави-сусіди України на політичній карті світу. Населені пункти. Свій населений пункт, господарська діяльність і побут його населення. Тип житла, традиційні промисли рідного краю.	
	Практична робота 14. Позначення на контурній карті кордонів найбільших держав та їх столиць на всіх материках.	
3	Розділ V. ЛЮДИНА І ГЕОГРАФІЧНА ОБОЛОНКА	
1	Тема 1. Зміни природи під впливом господарської діяльності людини Види господарської діяльності людей. Зміни	Учень: <i>називає:</i> суттєві ознаки понять “природні багатства”, “навколишнє середовище”;

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	компонентів природи в результаті діяльності людей. Зміни природних комплексів Землі.	<i>наводить приклади:</i> природних багатств за особливостями їх вичерпності та відновлюваності;
2	Тема 2. Населення і природокористування Використання природних багатств, проблема їх вичерпності. Населення і навколишнє середовище, проблеми його забруднення і охорони.	<i>порівнює:</i> забруднення навколишнього середовища в різних частинах Землі; <i>висловлює судження:</i> про практичні заходи щодо усунення негативних наслідків взаємодії населення з природою в своїй місцевості.
3	РЕЗЕРВ ЧАСУ	

7-й клас

ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ

(70 год, 2 год на тиждень)

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
5	ВСТУП Предмет вивчення “Географії материків і океанів”. Джерела географічних знань. Методи географічних досліджень. Класифікація карт і робота з ними. Основні географічні закономірності. Практичні роботи з тематичними картами 1-4. Аналіз тематичних карт (часових поясів, будови земної кори, кліматичних поясів і областей, географічних поясів і природних зон) з метою виявлення основних географічних закономірностей.	Учень: <i>називає:</i> джерела географічних знань; методи географічних досліджень; що вивчає “Географія материків і океанів”; <i>пояснює:</i> найголовніші географічні закономірності: зміну часу, поширення стійких та рухомих ділянок земної кори і відповідних їм форм рельєфу, особливості типів клімату Землі, закономірностей поширення географічних поясів і природних зон; <i>показує на карті:</i> материки, частини світу і океани; <i>аналізує:</i> тематичні географічні карти; <i>визначає:</i> місцевий і поясний час; <i>формулює:</i> значення карт для людини.
8	Розділ І. ОКЕАНИ	
2	Тема 1. Тихий океан. Океанія Загальні відомості. Тихий океан — найбільший океан Землі. Географічне положення. Історія дослідження. Особливості будови дна океану. Кліматичні пояси і типи клімату. Течії. Органічний світ і закономірності його поширення. Багатства Тихого океану. Проблема забруднення вод океану. Океанія. Особливості фізико-географічного положення. Острови, їх походження. Заселення Океанії. Сучасне населення і країни в Океанії. Екологічні проблеми.	Учень: <i>називає:</i> етапи дослідження Тихого океану та Океанії; характерні риси природи Тихого океану та Океанії; <i>наводить приклади:</i> форм рельєфу дна, течій, представників органічного світу; <i>пояснює:</i> властивості водних мас та морські течії; особливості рельєфу дна та характерні риси клімату Тихого океану; <i>визначає:</i> своєрідність органічного світу; багатства океану; <i>виділяє:</i> основні джерела й шляхи забруднення океанічних вод; <i>порівнює:</i> властивості водних мас різних частин Тихого океану; <i>оцінює:</i> значення Тихого океану як найбільшого океану Землі; <i>показує на карті:</i> об’єкти географічної номенклатури: м о р я: Берингове, Охотське, Японське, Південно-Китайське, Філіппінське; Берингову протоку; Панамський канал; о с т р о в и: Гавайські, Маріанські, Японські, Філіппінські, Великі Зондські; г л и б о к о в о д н і ж о л о б и: Маріанський, Філіппінський; т е ч і ї: Північна та Південна Пасатна, Куросіо, Течія Західних Вітрів, Каліфорнійська, Перуанська.

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	Тема 2. Атлантичний океан Особливості географічного положення та кордони океану. Спільні та відмінні риси в географічному положенні Атлантичного і Тихого океанів. Дослідження Атлантичного океану. Будова та рельєф дна. Кліматичні пояси, типи клімату. Водні маси. Органічний світ. Природні багатства океану. Проблема забруднення вод.	Учень: <i>називає:</i> характерні риси природи Атлантичного океану; <i>наводить приклади:</i> форм рельєфу дна, течій, представників органічного світу; <i>характеризує:</i> географічне положення Атлантичного океану; основні властивості водних мас; особливості будови дна та рельєфу; типи клімату і океанічні течії; різноманітність органічного світу; багатства та проблеми забруднення океану. <i>показує на карті:</i> географічні об'єкти: о с т р о в и: Ісландія, Бермудські, Зеленого Мису; п і д в о д н і х р е б т и: Північно-Атлантичний, Південно-Атлантичний; т е ч і ї: Гольфстрім, Північно-Атлантична, Канарська, Лабрадорська; <i>робить висновки:</i> про вплив Атлантичного океану на природу материків.
2	Тема 3. Індійський океан Особливості географічного положення. Спільні та відмінні риси в географічному положенні Індійського і Тихого океанів. Дослідження Індійського океану. Рельєф дна. Особливості природи океану: високі температура і солоність вод, система морських течій. Своєрідність органічного світу. Природні багатства. Вплив океану на природу материка в прибережній частині. Види господарської діяльності в океані. Охорона природи океану.	Учень: <i>називає:</i> етапи дослідження океану; особливості природи Індійського океану; <i>наводить приклади:</i> форм рельєфу дна океану, течій, представників органічного світу; <i>пояснює:</i> властивості водних мас та переміщення океанічних течій; формування рельєфу дна та клімату Індійського океану; своєрідність органічного світу; <i>показує на карті:</i> Аравійське море; з а т о к и: Бенгальська, Перська; Суецький канал; острів Шрі-Ланка; Зондський глибоководний жолоб; п і д в о д н і х р е б т и: Західно-Індійський, Аравійсько-Індійський, Центрально-Індійський; т е ч і ї: Мусонна, Мадагаскарська; <i>порівнює:</i> фізико-географічне положення Тихого та Індійського океанів; <i>узагальнює:</i> відомості про своєрідність природи Індійського океану. <i>оцінює:</i> вплив людської діяльності на природу океану
2	Тема 4. Північний Льодовитий океан Загальні відомості. Північний Льодовитий океан — найменший океан на Землі. Географічне положення. Дослідження океану та Арктики в цілому. Особливості рельєфу дна. Клімат океану в зв'язку із розташуванням океану у високих широтах. Течії. Льодовий режим. Своєрідність органічного світу. Проблеми охорони природи океану. Практичні роботи 5. Нанесення на контурну карту географічної номенклатури Світового океану. 6. Складання комплексної порівняльної характеристики двох океанів (за вибором).	Учень: <i>називає:</i> дослідників океану та Арктики; особливості природи Північного Льодовитого океану; <i>наводить приклади:</i> форм рельєфу дна, представників органічного світу; <i>пояснює:</i> вплив географічного положення океану на природні умови; основні властивості водних мас та їх переміщення; особливості будови дна та рельєфу, клімату; поширення органічного світу; <i>показує на карті:</i> географічні об'єкти: м о р я: Гренландське, Норвезьке, Баренцове, Біле, Карське; п і д в о д н і х р е б т и: Ломоносова, Менделєєва; трансарктичну течію; <i>порівнює:</i> властивості водних мас і органічний світ Північного Льодовитого та Атлантичного океанів; <i>оцінює:</i> природні ресурси та наявні екологічні проблеми океану.
50	Розділ II. МАТЕРИКИ	

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
11	Тема 1. Африка Особливості географічного положення материка, елементи берегової лінії. Дослідження та освоєння Африки. Геологічна будова. Східно-Африканські розломи земної кори. Рельєф материка: рівнини, гори, плоскогір'я, нагір'я. Закономірності розміщення корисних копалин. Загальні особливості клімату. Кліматичні пояси і типи клімату. Води суходолу: головні річкові системи, озера, підземні води, їх гідрологічні особливості, значення для природи та населення. Специфічність ґрунтово-рослинного покриву і тваринного світу. Природні зони, закономірності їх розміщення. Національні парки. Стихійні явища природи. Екологічні проблеми. Населення. Сучасна політична карта Африки. Головні держави. Зв'язки України з країнами африканського континенту. Практичні роботи 7. Визначення географічних координат крайніх точок Африки. 8. Позначення на контурній карті назв основних географічних об'єктів материка. (Аналогічна робота виконується під час вивчення всіх материків.) 9. Складання порівняльної характеристики двох природних зон Африки (за вибором).	Учень: <i>називає:</i> основні етапи дослідження материка; характерні риси географічного положення та природи Африки; <i>наводить приклади:</i> форм рельєфу, кліматичних поясів, внутрішніх вод, ґрунтів, рослинного та тваринного світу Африки; <i>пояснює:</i> особливості географічного положення Африки; головні форми рельєфу і корисні копалини; особливості клімату і розміщення кліматичних поясів на материку; <i>порівнює:</i> природні зони; <i>характеризує:</i> загальні риси населення; особливості розвитку найбільших держав материка; основні екологічні проблеми материка; <i>визначає:</i> географічні координати; <i>показує на карті:</i> об'єкти географічної номенклатури: м и с и: Рас-Енгела, Агульяс, Альмаді, Рас-Гафун; м о р я: Середземне, Червоне; з а т о к и: Гвінейську, Аденську; п р о т о к и: Мозамбікську, Гібралтарську та Баб-ель-Мандебську; острів Мадагаскар; півострів Сомалі; г о р и: Атлас, Драконові, Капські; вулкан Кіліманджаро; Ефіопське нагір'я та нагір'я Тібесті; Східно-Африканське плоскогір'я; р і ч к и: Ніл, Конго (Заір), Нігер, Замбезі, Оранжева; о з е р а: Вікторія, Танганьїка, Ньяса, Чад; водоспад Вікторія; п у с т е л і: Сахара, Наміб; напівпустелю Калахарі.
4	Тема 2. Австралія Австралія — найменший материк Землі. Загальні відомості. Своєрідність географічного положення материка. Історія відкриття і дослідження. Геологічна будова. Форми рельєфу та корисні копалини Австралії, їх порівняння з Африкою. Загальні особливості клімату. Сухість клімату, її основні причини. Кліматичні пояси та типи клімату Австралії. Води суходолу. Особливості ґрунтово-рослинного покриву і тваринного світу, його своєрідність і унікальність. Природні зони. Зміна природи людиною. Населення, його склад та розміщення. Австралійський Союз — єдина держава на материку. Україна і Австралія. Практична робота (продовження роботи 8) Нанесення географічних об'єктів на контурну карту материка.	Учень: <i>називає:</i> основні відомості про відкриття та дослідження материка; особливості географічного положення; <i>наводить приклади:</i> форм рельєфу, типів клімату, внутрішніх вод, представників рослинності і тваринного світу; <i>пояснює:</i> особливості географічного положення материка; основні типи клімату Австралії, їх вплив на формування вод суходолу; особливості заселення Австралії. <i>порівнює:</i> географічне положення Австралії і Африки; <i>визначає:</i> зв'язки Австралійського Союзу з Україною; <i>оцінює:</i> вплив людини на унікальну природу материка; <i>показує на карті:</i> м и с и: Йорк, Південно-Східний, Стіп-Пойнт, Байрон; м о р я: Коралове, Тасманове, Арафурське; з а т о к и: Карпентарія, Велика Австралійська; о с т р о в и: Тасманія, Великий Бар'єрний риф, Нова Зеландія, Нова Гвінея; півострів Кейп-Йорк; Західно-Австралійське плоскогір'я; Центральну низовину; г о р и: Великий Вододільний хребет (г. Косцюшко); р і ч к и: Муррей, Дарлінг; озеро Ейр; п у с т е л і: Велика Піщана пустеля, пустеля Вікторія.

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
7	Тема 3. Південна Америка Загальні відомості. Особливості географічного положення. Дослідження і освоєння материка. Геологічна будова. Основні форми рельєфу Південної Америки. Закономірності поширення родовищ корисних копалин. Своєрідність клімату у зв'язку з рухами повітряних мас. Південна Америка — найвологіший материк світу. Кліматичні пояси і області. Вплив клімату на формування і розподіл вод суходолу. Води суходолу. Найбільші річкові системи. Своєрідність органічного світу материка. Природні зони. Висотна поясність в Андах. Зміна природних комплексів людиною. Сучасні екологічні проблеми. Населення, його расовий склад та розміщення. Походження та формування сучасного населення Південної Америки. Політична карта. Основні держави. Україна і країни Південної Америки. Практична робота (продовження роботи 8)	Учень: <i>називає:</i> особливості географічного положення материка; <i>наводить приклади:</i> форм рельєфу, кліматичних поясів, внутрішніх вод, ґрунтів, рослинності та тваринного світу Південної Америки; <i>взаємозв'язків</i> країн Південної Америки з Україною; <i>характеризує:</i> історію відкриття та дослідження материка; типи клімату і найбільші річкові системи Південної Америки; <i>рис</i>и населення; <i>виявляє:</i> закономірності поширення основних форм рельєфу та корисних копалин; <i>пояснює:</i> особливості розподілу температури та опадів; <i>порівнює:</i> особливості природних умов Південної Америки, Африки, Австралії; <i>оцінює:</i> сучасні екологічні проблеми, що існують на материк; <i>показує на карті:</i> м и с и: Галлінас, Фроуерд, Кабу-Бранку, Паріньяс, Горн; Карибське море; затоку Ла-Плата; п р о т о к и: Магелланова, Дрейка; о с т р о в и: Вогняна Земля, Фолклендські; н и з о в и н и: Амазонська, Орінокська, Ла-Платська; п л о с к о г і р'я: Бразильське, Гвіанське; гори Анди (г. Аконкагуа); в у л к а н и: Сан-Педро, Котопахі; р і ч к и: Амазонка, Парана, Оріноко; в о д о с п а д и: Анхель, Ігуасу; о з е р а: Маракайбо, Тітікака; пустелю Атакама.
3	Тема 4. Антарктида Антарктида й Антарктика. Особливості водних мас Південного океану. Антарктида — льодовий материк планети. Загальні відомості. Своєрідність географічного положення материка, його розміри. Відкриття Антарктиди та сучасні наукові дослідження материка. Міжнародне співробітництво у вивченні Антарктики й охороні її природи. Українська дослідна станція “Академік Вернадський”. Будова поверхні. Лід Антарктиди, підлідний рельєф. Кліматичні умови. Антарктида — найхолодніший материк Землі. Рослинність і тваринний світ. Природні багатства Антарктиди, проблеми їх використання. Практична робота (продовження роботи 8)	Учень: <i>називає:</i> характерні риси природи Антарктиди та Антарктики; <i>наводить приклади:</i> міжнародного співробітництва у вивченні Антарктиди; <i>характеризує:</i> основні етапи дослідження Антарктиди; сучасні дослідження українців Антарктиди; <i>пояснює:</i> причини утворення суцільного покривного зледеніння; <i>вплив</i> льодовикового покриву на природу материка; <i>оцінює:</i> сучасний стан природи та природних багатств материка; <i>висловлює судження:</i> про вплив Антарктиди на природні особливості планети; <i>показує на карті:</i> географічні об'єкти: м о р я: Уедделла, Росса, Беллінсгаузена; п і в о с т р і в Антарктичний; Трансантарктичні гори; вулкан Еребус.

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
7	Тема 5. Північна Америка Загальні відомості. Своєрідність природи материка, пов'язана з його географічним положенням. Історія відкриття та освоєння Північної Америки. Геологічна будова та рельєф, їх порівняння з Південною Америкою. Роль вулканізму та давнього зледеніння у формуванні сучасного рельєфу. Корисні копалини, закономірності їх поширення. Чинники формування клімату Північної Америки. Кліматичні пояси і типи клімату. Води суходолу. Основні річкові системи. Великі озера, їх походження. Рослинність і тваринний світ. Особливості природної зональності материка. Висотна поясність Кордильєр. Приклади впливу діяльності людини на природу. Стихійні явища природи та їх наслідки. Заповідники і національні парки. Населення. Його расовий і етнічний склад. Особливості заселення Північної Америки. Політична карта. Держави. Зв'язки України з країнами Північної Америки. Практична робота 10 Складання комплексної характеристики однієї з річок материка (за типовим планом).	Учень: <i>називає:</i> характерні риси природи Північної Америки; <i>наводить приклади:</i> форм рельєфу, кліматичних поясів, внутрішніх вод, типів ґрунтів, рослинності і тваринного світу Північної Америки; <i>впливу господарської діяльності людей на природу;</i> <i>зв'язків країн Північної Америки з Україною;</i> <i>порівнює:</i> рельєф і клімат Північної і Південної Америки; <i>пояснює:</i> залежність природи материка від особливостей його географічного положення та рельєфу; <i>характеризує:</i> особливості географічного положення та історію відкриття Північної Америки; основні риси рельєфу материка; типи клімату Північної Америки; особливості річок (за типовим планом); особливості розміщення природних зон материка; населення Північної Америки, його сучасний склад; <i>показує на карті:</i> географічні об'єкти: м и с и: Мерчисон, Мар'ято, Принца Уельського, Сент-Чарльз; з а т о к и: Гудзонова, Мексиканська, Аляска; о с т р о в и: Гренландія, Ньюфаундленд, Великі Антильські (Куба, Гаїті, Ямайка), Малі Антильські, Канадський Арктичний Архіпелаг; п і в о с т р о в и: Лабрадор, Флорида, Каліфорнія, Аляска, Юкатан; Примексиканську низовину, Центральні й Великі рівнини; г о р и: Кордильєри (г. Мак-Кінлі), Скелясті, Аппалачі; р і ч к и: Міссісіпі, Міссурі, Колумбія, Маккензі, Юкон, Колорадо; Ніагарський водоспад; о з е р а: Великі (Верхнє, Мічіган, Гурон, Ері, Онтаріо), Велике Солоне.

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
18	Тема 6. Євразія Євразія — найбільший материк Землі. Фізико-географічне положення материка, його розміри. Особливості берегової лінії Євразії. Історія відкриття дослідження окремих регіонів материка. Відмінність Євразії за геологічною будовою від інших материків. Давні материкові зледеніння. Сейсмічно активні області. Найбільші рівнини і гори Євразії. Відмінності у рельєфі різних частин материка. Корисні копалини, особливості їх походження. Особливості формування клімату. Кліматичні пояси і типи клімату Євразії, їх порівняння з Північною Америкою. Особливості прояву кліматотвірних чинників у зв'язку з географічним положенням та розмірами материка. Внутрішні води, їх розподіл. Найбільші річки та озера Євразії. Основні типи живлення і режиму річок. Зміна стану водойм під впливом господарської діяльності. Багаторічна мерзлота. Сучасне зледеніння. Природні зони. Особливості їх розміщення на території материка. Ґрунти, рослинність і тваринний світ природних зон Євразії. Висотна поясистість у горах материка. Зміна природи людиною. Охорона природних комплексів Євразії. Населення. Расовий та етнічний склад. Розміщення населення на материку. Сучасна політична карта Євразії. Найбільші держави країни. Україна серед держав Євразії. Практичні роботи (закінчення роботи 8) 11. Виявлення відмінностей кліматичних областей помірного поясу на основі аналізу кліматичних карт і діаграм.	Учень: <i>називає:</i> характерні риси природи Євразії як найбільшого материка Землі; <i>наводить приклади:</i> форм рельєфу, типів клімату, річок та озер, типів ґрунтів, рослинності і тваринного світу; <i>характеризує:</i> особливості географічного положення та історію дослідження Євразії; основні риси рельєфу та закономірності розміщення корисних копалин; чинники формування клімату, кліматичні пояси і області материка; типи річок за їх живленням і режимом; закономірності розміщення природних зон Євразії; населення материка; <i>порівнює:</i> відмінності клімату в межах помірного поясу Євразії; <i>пояснює:</i> причини різноманітності природи Євразії; <i>показує на карті:</i> географічні об'єкти: м и с и: Рока, Дежньова, Челюскін, Піай; м о р я: Північне, Балтійське, Середземне, Чорне, Азовське, Баренцове, Східно-Сибірське, Жовте, Японське, Охотське, Берінгове, Східно-Китайське, Південно-Китайське, Аравійське; з а т о к и: Біскайська, Бенгальська, Аденська, Перська, Сіамська, Ботнічна; п р о т о к и: Дарданелли, Босфор, Ла-Манш, Гібралтарська, Зондська, Малакська, Берінгова, Лаперуза; о с т р о в и: Велика Британія, Ірландія, Сицилія, Шпіцберген, Нова Земля, Сахалін, Японські, Великі Зондські (Калімантан, Суматра, Ява), Малі Зондські, Філіппінські; п і в о с т р о в и: Скандинавський, Піренейський, Апеннінський, Балканський, Кримський, Таймир, Чукотський, Камчатка, Корея, Індокитай, Малакка, Індостан, Аравійський; г о р и: Альпи, Піренеї, Апенніни, Карпати, Кримські, Скандинавські, Уральські, Кавказ, Тянь-Шань, Гімалаї (г. Джомолунгма); р і в н и н и: Східноєвропейська, Західно-Сибірська, Велика Китайська; н и з о в и н и: Прикаспійська, Індо-Гангська, Месопотамська; в и с о ч и н и: Середньоросійська; п л о с к о г і р ' я: Середньосибірське, Декан; н а г і р ' я: Тібет, Іранське; в у л к а н и: Гекла, Етна, Везувій, Ключевська Сопка, Фудзіяма, Кракатау; п у с т е л і: Каракуми, Гобі, Руб-ель-Халі; р і ч к и: Рейн, Ельба, Дунай, Дніпро, Дністер, Волга, Об, Єнісей, Лена, Амур, Хуанхе, Янцзи, Меконг, Ганг, Інд, Євфрат, Тигр; о з е р а: Женевське, Ладозьке, Каспійське море, Аральське море, Байкал, Балхаш, Мертве море.
4	Розділ III. ЗЕМЛЯ — НАШ СПІЛЬНИЙ ДІМ	

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	Тема 1. Взаємодія людини і природи Природні ресурси материків і океанів, їх класифікація. Використання природних ресурсів, наслідки природокористування. Зміна взаємозв'язків між компонентами природи під впливом господарської діяльності людини. Порушення рівноваги в природі. Антропогенні природні комплекси. Тема 2. Екологічні проблеми материків і океанів Комплексна проблема забруднення навколишнього середовища. Види забруднення, їх основні джерела надходження. Необхідність міжнародного співробітництва у вирішенні екологічних проблем. Міжнародні організації з охорони природи. Практична робота 12 Визначення основних видів забруднення навколишнього середовища та встановлення джерел їх надходження.	Учень: <i>називає:</i> сучасні проблеми взаємодії суспільства і природи; основні типи природоохоронних територій; проводить класифікацію природних ресурсів; <i>наводить приклади:</i> раціонального і нераціонального природокористування; змін природних комплексів під впливом людини; основних видів забруднення навколишнього середовища; міжнародних організацій з охорони природи; <i>характеризує:</i> різні види забруднення природи; екологічні проблеми материків і океанів та можливі шляхи їх вирішення; <i>показує на карті:</i> природоохоронні території, райони екологічного лиха; <i>порівнює:</i> рівень забруднення навколишнього середовища в різних регіонах Землі; <i>оцінює:</i> значення міжнародного співробітництва у вирішенні проблем взаємодії природи і суспільства.
3	РЕЗЕРВ ЧАСУ	

8-й клас

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

(52 год, 1,5 год на тиждень)

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	ВСТУП Фізична географія України, предмет і методи досліджень. Формування території України. Сучасний адміністративно-територіальний устрій.	Учень: <i>характеризує:</i> зміст курсу; методи географічних досліджень; <i>наводить приклади:</i> формування території України; <i>показує:</i> на карті одиниці адміністративно-територіального устрою.
10	Розділ I. УКРАЇНА ТА ЇЇ ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	
2	Тема 1. Фізико-географічне положення України Крайні точки і розміри території. Географічне положення, кордони. Географічний центр України. Розташування території України стосовно годинних поясів. Практична робота 1 Нанесення на контурну карту крайніх точок, географічного центру України та кордонів країн, що межують з нею. Визначення положення України в годинних поясах.	Учень: <i>називає:</i> крайні точки і розміри території України, суміжні з нею держави; <i>характеризує:</i> кордони та особливості географічного положення України; положення України стосовно годинних поясів; <i>визначає:</i> координати крайніх точок України; поясний і місцевий час; <i>робить висновки:</i> про особливості географічного положення України.

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
4	Тема 2. Джерела географічної інформації Експедиційні та стаціонарні дослідження природних умов і природних ресурсів. Туристичні подорожі, екскурсії, краєзнавчі пошуки. Музейні експозиції, виставки. Географічні енциклопедії, довідники, словники, календарі. Географічні періодичні видання. Географічні описи в мистецьких творах, засобах масової інформації, в тому числі аудіовізуальних та ін. Кarti — джерела географічних знань, їх зміст і призначення. Картографічні проекції, спотворення площ, форм, кутів, відстаней. Способи зображення географічних об'єктів та явищ на картах. Види карт. Топографічні карти та їх практичне використання. Визначення за картами напрямків, відстаней та висот на місцевості. Географічні атласи. Електронні карти і атласи. Практична робота 2 Опис місцевості та розв'язання задач за навчальними топографічними картами.	Учень: <i>називає:</i> джерела географічної інформації; <i>наводить приклади:</i> географічних видань; <i>характеризує:</i> методи і засоби отримання географічної інформації; <i>розпізнає:</i> картографічні проекції; види карт, їх зміст і призначення; <i>добирає:</i> різні джерела географічних знань; <i>визначає:</i> види спотворень на картах; <i>користується:</i> топографічними картами, атласами, географічними енциклопедіями, словниками, довідниками.
4	Тема 3. Географічні дослідження на території України Географічні відомості про територію України у античних географів, “Повісті временних літ”, літописах. Перші карти України. Дослідження природних умов і природних ресурсів України у XVIII—XIX ст. Географічні дослідження України в XX ст. Роль у вивченні природи та господарства України В. Вернадського, П. Тутковського, С. Рудницького, Г. Висоцького, П. Погребняка, Б. Срезневського, В. Бондарчука, В. Кубійовича та ін. Сучасні географічні дослідження. Українське географічне товариство.	Учень: <i>називає:</i> географічні відомості про територію України різних часів; видатних учених — дослідників природних умов і природних ресурсів України; <i>характеризує:</i> періоди географічного вивчення території України; внесок відомих вчених у дослідження природних умов і природних ресурсів України; <i>аналізує:</i> історію географічного вивчення території України; <i>користується:</i> географічною енциклопедією України, творами відомих географів.
21	Розділ II. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНИХ УМОВ І ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ	
1	Тема 1. Тектонічні структури Тектонічна карта України. Характеристика основних тектонічних структур. Взаємозв'язок основних форм рельєфу з тектонічними структурами.	Учень: <i>визначає:</i> поняття “платформа”, “щит”, “область складчастості”; <i>називає і показує на карті:</i> тектонічні структури в межах України.
1	Тема 2. Геологічна будова Геологічна карта України. Вік і поширення гірських порід. Геохронологічна таблиця. Зміна природних умов території України в архейську, протерозойську, палеозойську, мезозойську, кайнозойську ери.	Учень: <i>визначає:</i> вік гірських порід за геологічною картою; <i>порівнює:</i> особливості природних умов території в різні ери; <i>пояснює:</i> геохронологію розвитку території України; вплив дніпровського зледеніння, лесонакопичення, неотектонічних рухів на формування рельєфу; <i>наводить приклади:</i> поширення гірських порід різного віку.
3	Тема 3. Рельєф. Геоморфологічна будова Фізична карта України. Загальний план будови поверхні, простягання низовин, височин, гір, річкових долин. Закономірності поширення основних форм рельєфу і типів рельєфу.	Учень: <i>аналізує:</i> взаємозв'язок основних форм рельєфу і тектонічних структур; фізичну, геологічну, тектонічну карти; <i>називає і показує на карті:</i> основні орографічні одиниці України: низовини, височини гірські пасма, головні річкові долини, найвищі точки рівнинної частини

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
		Українських Карпат і Кримських гір, перевали; <i>наводить приклади:</i> поширення основних типів і форм рельєфу.
3	Тема 4. Мінерально-сировинні ресурси Різноманітність і багатство мінерально-сировинних ресурсів, їх зв'язок із геологічною будовою. Закономірності поширення корисних копалин. Паливні корисні копалини. Перспективні нафтогазоносні райони. Основні родовища нафти і газу. Родовища горючих сланців і торфу. Рудні корисні копалини. Родовища залізної, марганцевої та руд кольорових металів. Золоторудні райони України. Нерудні корисні копалини. Родовища нерудної сировини та дорогоцінного каміння. Мінеральні води і грязі. Господарська оцінка мінерально-сировинних ресурсів, основні шляхи їх раціонального використання і охорони. Практична робота 3 Встановлення взаємозв'язків між тектонічними структурами, формами рельєфу та корисними копалинами на території України.	Учень: <i>пояснює:</i> взаємозв'язки між геологічною будовою території та корисними копалинами; класифікацію родовищ корисних копалин України; <i>визначає:</i> господарське значення мінерально-сировинних ресурсів; <i>наводить приклади:</i> поширення родовищ корисних копалин; <i>висловлює судження:</i> про заходи по раціональному використанню та охороні корисних копалин.
4	Тема 5. Кліматичні умови та ресурси Загальна характеристика клімату України. Основні кліматичні чинники: сонячна радіація, циркуляція атмосфери; підстильна земна поверхня. Взаємодія чинників кліматоутворення. Кліматичні карти. Основні кліматичні показники. Кліматичні ресурси. Погода і небезпечні погодні явища. Прогноз погоди. Синоптична карта. Метеорологічні станції, бюро погоди, гідрометеорологічна служба України. Вплив погодно-кліматичних умов на здоров'я і господарську діяльність людини.	Учень: <i>називає:</i> основні кліматотвірні чинники; основні кліматичні показники; <i>характеризує:</i> розподіл та річний хід кліматичних показників; кліматичні ресурси України; <i>наводить приклади:</i> небезпечних явищ природи; <i>аналізує:</i> дані метеорологічних спостережень; <i>виконує:</i> інструментальні спостереження за погодою; <i>складає:</i> прогноз погоди за синоптичними картами, народними прикметами; <i>дає господарську оцінку:</i> кліматичним умовам і ресурсам України; <i>робить висновки:</i> про закономірності розподілу кліматичних показників по території України.
5	Тема 6. Внутрішні води Поверхневі води. Основні річкові басейни та їх характеристика. Характер гідрографії й водного режиму річок. Річкові системи Дніпра, Сіверського Дінця, Південного Бугу, Дністра, Дунаю, Тиси. Канали: Сіверський Донець—Донбас, Дніпро—Кривий Ріг, Дніпро—Донбас, Північно-Кримський. Озера і лимани; їх типи; особливості гідрологічного режиму. Водосховища. Підземні води. Основні артезіанські басейни України. Болота, їх типи і поширення. Причини заболочення. Водний баланс і водні ресурси України, шляхи їх раціонального використання і охорони. Практична робота 4 Позначення на контурній карті річок, озер, водосховищ, каналів, боліт. Аналіз забезпеченості водними ресурсами різних територій України.	Учень: <i>називає:</i> основні річкові басейни України; <i>показує на картах:</i> річки, озера, лимани, водосховища, канали; <i>характеризує:</i> загальні риси гідрологічного режиму та роботи річок, каналів, озер, лиманів, водосховищ України; ресурси та екологічні проблеми поверхневих і підземних вод; <i>пояснює:</i> зв'язок гідрологічного режиму річок і озер з кліматичними умовами, підземними водами; <i>аналізує:</i> природні умови басейнів, річок, озер; показники водних ресурсів і водного балансу України; <i>дає оцінку:</i> водозабезпеченості території України та її окремих регіонів; <i>робить висновки:</i> про закономірності в розподілі річкового стоку, поширенні озер, боліт на території України.
2	Тема 7. Ґрунти і земельні ресурси Умови ґрунтоутворення, основні генетичні типи ґрунтів, закономірності їх поширення.	Учень: <i>називає:</i> основні чинники ґрунтоутворення; <i>наводить приклади:</i> генетичних типів ґрунтів;

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	Карта ґрунтів України. Земельні ресурси України. Основні заходи з раціонального використання і охорони земельних ресурсів. Практична робота 5 Аналіз закономірностей поширення ґрунтів на території України.	<i>пояснює:</i> умови ґрунтоутворення, особливості поширення ґрунтів; <i>характеризує:</i> земельні ресурси України; <i>аналізує:</i> карту ґрунтів України; <i>робить висновки про:</i> закономірності поширення ґрунтів на рівнинній частині України і в горах; основні заходи з раціонального використання і охорони земельних ресурсів.
1	Тема 8. Рослинний покрив Різноманітність видового складу, закономірності поширення рослинності. Широтна зональність і висотна поясність рослинного покриву. Червона книга України. Вплив господарської діяльності на рослинність. Рослинні ресурси, їх охорона і відтворення.	Учень: <i>називає:</i> основні типи рослинного покриву України; <i>характеризує:</i> видовий склад рослинності; стан рослинних ресурсів; <i>розпізнає:</i> рослини, занесені до Червоної книги України; <i>наводить приклади:</i> рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України; ендемичних і зникаючих видів рослин; <i>аналізує:</i> карту рослинності України; вплив господарської діяльності на рослинний покрив; <i>робить висновки:</i> про закономірності поширення основних типів рослинності в Україні.
1	Тема 9. Тваринний світ Різноманітність видового складу тварин. Вплив людини на тваринний світ. Тварини, занесені до Червоної книги України. Тваринні ресурси України, заходи щодо їх відтворення й охорони.	Учень: <i>називає:</i> фауністичний склад лісів, луків, степів, боліт, водойм; <i>характеризує:</i> видовий склад і поширення тварин; тваринні ресурси України; <i>розпізнає:</i> види тварин, занесених до Червоної книги України; <i>наводить приклади:</i> акліматизації та реакліматизації тварин; <i>робить висновки:</i> про закономірності поширення тваринного світу, стан тваринних ресурсів.
11	Розділ III. ЛАНДШАФТИ І ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ	
1	Тема 1. Природно-територіальні комплекси Природно-територіальні комплекси (ПТК), взаємодія факторів і компонентів, що їх формують. Ландшафти та їх класифікація. Вплив господарської діяльності людини на ландшафти.	Учень: <i>називає:</i> чинники формування природно-територіальних комплексів; <i>характеризує:</i> особливості взаємодії компонентів природи у ПТК.
1	Тема 2. Фізико-географічне районування Поняття фізико-географічного районування. Карта фізико-географічного районування України. Наукове і практичне значення природного районування.	Учень: <i>називає:</i> одиниці фізико-географічного районування; <i>аналізує:</i> карту фізико-географічного районування України; <i>робить висновки про:</i> прояви широтної зональності на території України; необхідність впровадження зональних природоохоронних заходів.
1	Тема 3. Зона мішаних і широколистяних лісів Географічне положення, межі й розміри. Характерні риси природних комплексів. Сучасні ландшафти. Природоохоронні території.	Учень: <i>показує на карті:</i> природні зони рівнинної частини України; <i>характеризує:</i> взаємозв'язки між компонентами природи у природних зонах мішаних і широколистяних лісів; <i>наводить приклади:</i> природоохоронних територій; <i>розпізнає:</i> географічне положення, межі зон, підзон.
1	Тема 4. Зона лісостепу Географічне положення, межі, розміри. Характерні риси природних комплексів та ресурсів. Несприятливі природні процеси. Поділ на природні країни. Природоохоронні території.	Учень: <i>порівнює:</i> зональні особливості лісостепу з іншими зонами; <i>характеризує:</i> взаємозв'язки між компонентами природи у зоні лісостепу;

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
		<i>наводить приклади:</i> природоохоронних територій; <i>розпізнає:</i> географічне положення, межі зони; <i>оцінює:</i> вплив господарської діяльності людини на природні особливості зони лісостепу.
1	Тема 5. Зона степу Географічне положення, межі і розміри. Головні риси природних умов. Поділ на підзони. Неприятливі природні процеси. Природоохоронні території. Практична робота 6 Складання порівняльної характеристики природних зон і країв України (за вибором).	Учень: <i>порівнює:</i> зональні особливості степової зони з іншими природними зонами України; <i>характеризує:</i> взаємозв'язки між компонентами природи у зоні степу; <i>наводить приклади:</i> природоохоронних територій; <i>розпізнає:</i> географічне положення, межі зони та підзон; <i>оцінює:</i> вплив господарської діяльності людини на природні особливості зони степу.
2	Тема 6. Українські Карпати Географічне положення, межі і розміри. Загальні риси природних умов. Висотна поясність ландшафтів. Стихійні природні явища і процеси. Поділ на природні області. Природоохоронні території. Основні заходи щодо раціонального використання та охорони природних умов і природних ресурсів.	Учень: <i>називає:</i> чинники формування висотної ландшафтної поясності Українських Карпат; <i>характеризує:</i> природу Українських Карпат; <i>наводить приклади:</i> проявів висотної поясності; <i>розпізнає:</i> географічне положення та межі природних областей Українських Карпат; <i>пояснює:</i> причини виникнення і прояв стихійних природних явищ і процесів у горах; <i>порівнює:</i> гірські природні області; <i>робить висновки про:</i> закономірності висотної поясності в горах; вплив природних умов на господарювання в Українських Карпатах.
2	Тема 7. Кримські гори Географічне положення, межі, розміри. Особливості природних умов і ресурсів. Неприятливі природні процеси. Поділ на природні області. Природоохоронні території. Основні заходи щодо раціонального використання та охорони природних умов і природних ресурсів.	Учень: <i>називає:</i> чинники формування висотної ландшафтної поясності Кримських гір; <i>характеризує:</i> природу Кримських гір; <i>наводить приклади:</i> проявів висотної поясності; <i>розпізнає:</i> географічне положення та межі природних областей і Кримських гір; <i>аналізує:</i> відмінності у природі Українських Карпат та Кримських гір; <i>пояснює:</i> причини виникнення і прояв стихійних природних явищ і процесів у горах; <i>порівнює:</i> гірські природні області; <i>робить висновки про:</i> закономірності висотної поясності в горах; вплив природних умов на господарювання в Кримських горах.
2	Тема 8. Природні комплекси морів, що омивають Україну Фізико-географічна характеристика природних комплексів Чорного та Азовського морів. Проблеми використання і охорони їх вод.	Учень: <i>називає:</i> розміри, глибини, елементи берегової лінії; <i>характеризує:</i> природні умови Чорного і Азовського морів; <i>пояснює:</i> причини наявності сірководню в Чорному морі; <i>показує на карті:</i> найбільші острови, півострови, коси, затоки, протоки і течії; <i>робить висновки:</i> про стан природних ресурсів Чорного і Азовського морів, проблеми їх використання і охорони.
6	Розділ IV. ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ УМОВ І ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ ОХОРОНА	

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
3	Тема 1. Геоєкологічна ситуація в Україні Поняття “геоєкологічна ситуація”. Основні забруднювачі навколишнього середовища. Аварія на Чорнобильській АЕС і стан навколишнього середовища. Вплив геоєкологічної ситуації на населення в Україні. Законодавство про екологічну ситуацію в Україні.	Учень: <i>пояснює:</i> суть поняття “геоєкологічна ситуація”; <i>характеризує:</i> сучасну геоєкологічну ситуацію в Україні; законодавчі акти про екологічну ситуацію, природно-заповідний фонд України; вплив аварії на Чорнобильській АЕС на стан навколишнього середовища; <i>аналізує:</i> вплив геоєкологічної ситуації на здоров’я населення.
3	Тема 2. Використання і охорона природних умов і природних ресурсів Законодавчі акти про природно-заповідний фонд України. Природно-заповідний фонд. Національна екологічна мережа України. Моніторинг навколишнього середовища в Україні. Основні заходи щодо раціонального використання і охорони навколишнього середовища в Україні. Практична робота 7 Аналіз карти геоєкологічної ситуації в Україні. Нанесення на контурну карту основних природоохоронних об’єктів України.	Учень: <i>розрізняє:</i> категорії природно заповідного фонду України; <i>пояснює:</i> зміст і організацію моніторингу навколишнього середовища; <i>робить висновки про:</i> створення національної екологічної мережі; основні шляхи використання і охорони природних умов і природних ресурсів України.
3	РЕЗЕРВ ЧАСУ	

9-й клас

ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

(52 год, 1,5 год на тиждень)

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	ВСТУП Предмет економічної й соціальної географії України, актуальність курсу. Економічна і соціальна географія в системі географічних дисциплін і наук. Зв’язок економічної й соціальної географії з іншими науками. Вітчизняні вчені економ-географи.	Учень: <i>називає:</i> що вивчає економічна і соціальна географія України; світових та вітчизняних економ-географів; <i>встановлює:</i> зв’язок економічної й соціальної географії з іншими науками; <i>пояснює:</i> актуальність і необхідність вивчення курсу.
3	Розділ І. УКРАЇНА НА КАРТІ СВІТУ	
1	Тема 1. Економіко-географічне положення України Місце України на політичній карті Європи і світу. Економіко-географічне положення України. Значення транзитних перевезень. Геополітичне положення, його позитивні й негативні риси. Практична робота 1. Визначення позитивних і негативних рис економіко-географічно-го та геополітичного положення України. Проведення на контурній карті лінії державного кордону України з нанесенням назв країн, з якими вона межує.	Учень: <i>називає:</i> сусідні держави; розміри країни; <i>показує:</i> на картах Європи та світу державні кордони України; <i>характеризує:</i> економіко- і політико-географічне положення; <i>пояснює:</i> вплив географічного положення України на її місце в Європі та світі.
2	Тема 2. Адміністративно-територіальний устрій України Українські історичні землі. Історико-географічний огляд адміністративно-територіального поділу України. Сучасний адміністративно-територіальний поділ і його характеристика. Оцінка адміністративно-територіального поділу, сучасні зміни. Практична робота 2 Нанесення на контурну карту адміністративних одиниць України	Учень: <i>пояснює:</i> що таке адміністративно-територіальний поділ; <i>називає:</i> етапи формування території України; <i>показує:</i> на карті області України та АР Крим.

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
6	Розділ II. НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	
2	Тема 1. Кількість, розміщення і густота населення, його вікова і статева структура Відомості про кількість населення в давні часи. Кількість і густота населення, її територіальні відмінності. Поняття “природний рух населення”. Природний рух населення України. Порівняння показників природного руху населення України і країн Західної Європи. Географія природного руху населення в Україні. Причини погіршення демографічної ситуації. Депопуляція. Механічний рух (міграції) населення. Поняття “еміграція”, “імміграція”, “міграція”, “сальдо міграції”. Внутрішні і зовнішні міграції. Міграційні процеси в Україні, їх інтенсивність і географія. Статеві-віковий склад населення, його наслідки. Практична робота 3 Побудова графіка зміни кількості населення за певний період.	Учень: визначає: суттєві ознаки понять “природний рух населення”, “механічний рух населення”, “природний приріст”, “депопуляція”, “еміграція”, “імміграція”; називає: кількість населення в Україні; пояснює: причини нерівномірного розміщення населення; причини депопуляції населення; характеризує: статеві-вікову структуру населення, її наслідки; будує та аналізує: графіки зміни кількості населення.
1	Тема 2. Національний та етнічний склад населення Історія формування української нації. Національний склад населення України та окремих регіонів. Уявлення про політичну націю, корінні народи і національні меншини. Етнографічні групи українців. Українська діаспора та її географія. Розширення зв’язків із українцями зарубіжжя. Духовна культура українського народу (мова, культура, освіта, обряди і звичаї, релігія). Практична робота 4 Побудова секторної та стовпчикової діаграм національного складу населення України.	Учень: характеризує: особливості національного складу населення; називає: етнографічні групи українців та національні меншини; пояснює: причини строкатого національного складу населення України; причини виникнення діаспор; показує: країни з найбільшими за чисельністю українськими діаспорами; наводить приклади: зв’язків з українцями зарубіжжя; будує та аналізує: секторні та стовпчикові діаграми.
2	Тема 3. Системи розселення і розвиток поселень Міське і сільське населення. Типи населених пунктів. Урбанізація. Територіальні відмінності в рівнях урбанізації у різних регіонах України. Субурбанізація. Система міського розселення України. Міські агломерації. Столиця держави та її значення. Типи міст за розмірами та за функціями. Сільське розселення і його географія. Типи сільських поселень, особливості їх розміщення. Соціальні проблеми сільського населення, шляхи їх розв’язання.	Учень: визначає: суттєві ознаки понять: “місто”, “село”, “урбанізація”, “агломерація”, “система розселення”; називає та показує на карті: міста-мільйонери та інші найбільші міста; визначає: функції міст; пояснює: причини змін у системі розселення; наводить приклади областей України з різним рівнем урбанізації; оцінює: соціальні проблеми в сільській місцевості.
1	Тема 4. Трудові ресурси і зайнятість населення Поняття “трудові ресурси”, “економічно активне населення”, “зайнятість населення”. Трудові ресурси України та їх географія, порівняння з іншими країнами. Проблеми зайнятості населення.	Учень: розрізняє: поняття “трудові ресурси”, “економічно активне населення”; характеризує: забезпеченість трудовими ресурсами різних областей України, їхній якісний склад; пояснює: причини неповної зайнятості трудових ресурсів, зміни в структурі зайнятості; оцінює: значення високого рівня професійної компетентності трудових ресурсів для подальшого господарського розвитку держави.
30	Розділ III. ГОСПОДАРСТВО	
2	Тема 1. Загальна характеристика господарства України Поняття про господарство і національний господарський комплекс. Сучасні зміни в	Учень: визначає: суттєві ознаки понять “господарство”, “галузь”, “інфраструктура”; називає: галузі виробничої й невиробничої сфери; риси

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	господарському комплексі країни. Галузева структура господарства. Поняття “галузь” і “міжгалузовий комплекс”. Інфраструктура, її види. Розвиток ринкової інфраструктури в Україні. Сучасна організація виробництва і типи підприємств за формами власності в Україні. Поняття про територіальну структуру господарства.	ринкової системи господарювання; типи підприємств за формами власності, що формуються в Україні; <i>характеризує:</i> особливості територіальної структури господарства; <i>пояснює:</i> зміни в господарському комплексі України за роки незалежності.
1	Тема 2. Економічний потенціал України Складові економічного потенціалу країни. Показники соціально-економічного розвитку. Валовий національний продукт, національний доход. Показники якості життя. Проблеми сталого розвитку України.	Учень: <i>визначає:</i> суттєві ознаки понять “внутрішній національний продукт”, “національний доход”; <i>називає:</i> цілі й завдання сталого розвитку; основні показники соціально-економічного розвитку країни; <i>порівнює:</i> рівень соціально-економічного розвитку України з іншими країнами; <i>аналізує:</i> статистичні дані.
1	Тема 3. Промисловість: загальна характеристика Промисловість як сфера матеріального виробництва. Місце і роль у господарстві України. Загальні показники розвитку промисловості на сучасному етапі. Структурно-виробничі та особливості розміщення промисловості України. Реструктуризація промисловості, шляхи підвищення економічної ефективності національної промисловості, конкурентоспроможності її продукції. Практична робота 5 Складання схеми галузевої структури промисловості України.	Учень: <i>визначає:</i> поняття “промисловість”; <i>характеризує:</i> зміни в галузевій структурі промисловості на сучасному етапі та особливості її розміщення; <i>оцінює:</i> значення промисловості в господарстві України на конкретних прикладах; <i>складає та аналізує:</i> схему галузевої структури промисловості.
2	Тема 4. Паливна промисловість Галузева структура паливної промисловості. Сировинна база. Вугільна промисловість. Нафтова промисловість. Нафтопереробна промисловість. Газова промисловість. Торф’яна, горючесланцева промисловість. Практична робота 6 Позначення на контурній карті основних районів вугле-, газо- і нафтовидобутку, нафто- і газопроводів.	Учень: <i>визначає:</i> склад ПЕК; <i>характеризує:</i> особливості розвитку і розміщення галузей паливної промисловості; <i>оцінює:</i> значення галузі в господарстві України; <i>аналізує:</i> статистичні дані розвитку паливної промисловості.
1	Тема 5. Електроенергетика Електроенергетика як складова ПЕК України, її значення. Основні типи електростанцій та найважливіші ЛЕП. Використання традиційних і нових способів одержання енергії. Екологічні проблеми електроенергетики. Енергосистема. Споживання енергії. Енергозбереження. Практична робота 7 Побудова секторної діаграми виробництва електроенергії різними типами електростанцій.	Учень: <i>визначає:</i> особливості сучасної електроенергетики України; <i>порівнює:</i> особливості виробництва електроенергії на ТЕС, ГЕС, АЕС; <i>називає:</i> структурні, технічні, економічні проблеми функціонування енергетичної галузі; <i>складає:</i> схему зв’язків електроенергетики з іншими галузями; <i>будує:</i> секторну діаграму; <i>аналізує:</i> статистичні дані щодо вироблення електроенергії.

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
2	Тема 6. Металургійна промисловість Чорна металургія. Сировинна база. Географія видобутку залізної і марганцевої руд, вогнетривких глин, флюсових вапняків. Фактори розміщення. Основні райони галузі та найбільші підприємства. Обсяг виробництва продукції чорної металургії. Роль чорної металургії у формуванні експорту країни. Проблеми і перспективи розвитку чорної металургії. Кольорова металургія. Склад і сировинна база. Фактори і райони розміщення підприємств галузі. Проблеми і перспективи розвитку галузі. Практична робота 8 Нанесення на контурну карту сировинної бази, основних районів та підприємств чорної й кольорової металургії.	Учень: <i>називає:</i> галузі, що входять до металургійної промисловості, найбільші підприємства та їх типи, проблеми і перспективи розвитку; <i>пояснює:</i> фактори розміщення галузі; <i>показує на карті:</i> основні райони та найбільші центри металургії; <i>аналізує:</i> статистичні дані щодо обсягів виробництва металургійної продукції; <i>характеризує:</i> наслідки впливу металургійної промисловості на довкілля.
2	Тема 7. Машинобудування і металообробка Роль машинобудування у господарстві держави. Обсяги виробництва продукції машинобудування за роки незалежності. Структура галузі. Міжгалузеві та внутрішньогалузеві зв'язки. Фактори розміщення: наукоємні, трудомісткі і металомісткі галузі. Географія важкого, сільськогосподарського, транспортного, електротехнічного машинобудування, приладобудування, верстатобудування, виробництва устаткування для різних галузей народного господарства. Найбільші центри. Формування нових центрів, технополісів. Проблеми і перспективи розвитку та розміщення підприємств галузі в нових економічних умовах.	Учень: <i>називає:</i> галузевий склад машинобудування; <i>пояснює:</i> роль галузі в господарстві держави; фактори розміщення; <i>характеризує:</i> галузі машинобудування; <i>показує на карті:</i> великі центри машинобудування; <i>складає і аналізує:</i> схему внутрішньогалузевих і міжгалузевих зв'язків; <i>оцінює:</i> проблеми і перспективи розвитку машинобудування.
1	Тема 8. Хімічна промисловість Поняття про хімічну промисловість, її галузева структура. Природно-сировинна база хімічної промисловості і використання відходів. Географія окремих галузей хімічної промисловості. Проблеми розвитку і розміщення галузі.	Учень: <i>називає:</i> основні галузі хімічної промисловості; <i>характеризує:</i> сировинну базу галузі; <i>пояснює:</i> фактори розміщення галузей хімічної промисловості; <i>показує:</i> на карті основні райони та центри хімічної промисловості; <i>визначає:</i> зв'язки хімічної промисловості з іншими галузями; <i>наводить:</i> конкретні приклади негативного впливу хімічної промисловості на довкілля, користуючись статистичними даними.
1	Тема 9. Лісова і деревообробна промисловість Структура та значення галузі, особливості її розміщення. Основні райони заготівлі лісу, проблеми відтворення і раціонального використання лісових ресурсів. Лісопильне виробництво. Деревообробна промисловість. Целюлозно-паперове і лісохімічне виробництво. Проблеми й перспективи розвитку галузі.	Учень: <i>називає:</i> галузі лісової промисловості; <i>пояснює:</i> фактори розміщення підприємств галузі; <i>показує на карті:</i> основні райони лісозаготівлі, центри деревообробної та деревопереробної галузей; <i>обґрунтовує:</i> необхідність раціонального використання лісових ресурсів.
1	Тема 10. Промисловість будівельних матеріалів Галузева структура. Фактори розвитку і розміщення. Сировинна база. Географія галузей цементної промисловості, підприємств з виробництва залізобетонних конструкцій та виробів, стінових матеріалів, легких заповнювачів, скла, облицювальних матеріалів, будівельної	Учень: <i>називає:</i> галузі, що входять до промисловості будівельних матеріалів; <i>пояснює:</i> фактори розміщення підприємств галузі, значення галузі для задоволення життєвих потреб людей; <i>характеризує:</i> сировинну базу; <i>показує на карті:</i> найбільші центри галузі;

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	кераміки. Промисловість нерудних матеріалів. Проблеми й перспективи розвитку галузі.	<i>аналізує:</i> сучасні тенденції розвитку, технологічні та економічні перспективи галузі.
1	Тема 11. Легка промисловість. Художні промисли Галузева структура. Фактори розміщення. Географія текстильної промисловості (бавовняної, вовняної, лляної і шовкової), швейної та трикотажної промисловості. Шкіряно-взуттєва промисловість. Проблеми і перспективи розвитку галузі. Народні традиції художніх промислів, їх зародження і розвиток. Основні центри художніх промислів. Виробництва, що виникли на базі художніх промислів.	Учень: <i>називає:</i> галузі легкої промисловості; <i>пояснює:</i> фактори розміщення підприємств галузі; <i>показує на карті:</i> найбільші центри легкої промисловості, осередки художніх промислів; <i>оцінює:</i> значення легкої промисловості та художніх промислів для задоволення матеріальних і духовних потреб населення.
1	Тема 12. Харчова промисловість Галузевий склад харчової промисловості. Фактори розміщення галузей, їх географія. Проблеми і перспективи розвитку харчової промисловості.	Учень: <i>називає:</i> галузі харчової промисловості; <i>пояснює:</i> фактори розміщення підприємств галузі; <i>характеризує:</i> роль галузі у формуванні експортного потенціалу країни та задоволенні життєвих потреб населення; <i>показує на карті:</i> найбільші центри та підприємства харчової промисловості.
4	Тема 13. Сільське господарство Галузева структура сільського господарства. Значення сільського господарства в економіці держави та в формуванні її експорту. Зв'язок сільського господарства з іншими галузями. Природно-географічні фактори розвитку сільського господарства. Сільськогосподарські угіддя, їх структура. Меліорація земель. Галузева структура і виробничі особливості рослинництва. Географія зернового господарства, технічних культур, картоплярства, овочівництва та плідівництва. Тваринництво, його структура та географія. Розвиток кормової бази тваринництва. Рибне господарство. Зональна спеціалізація сільського господарства. Гірські регіони. Приміські сільськогосподарські райони. Аграрні реформи в Україні, їх соціальне і економічне значення. Практична робота 9 Нанесення на контурну карту розміщення посівів найважливіших сільськогосподарських культур. Аналіз статистичних даних щодо виробництва сільськогосподарської продукції.	Учень: <i>визначає:</i> структуру сільського господарства та особливості сільськогосподарського виробництва; <i>характеризує:</i> рослинництво і тваринництво; <i>показує на карті:</i> зони сільськогосподарської спеціалізації; <i>складає:</i> схему міжгалузових зв'язків у сільському господарстві; <i>наводить конкретні приклади:</i> змін, що відбуваються в сільському господарстві; <i>аналізує:</i> статистичні дані щодо сільськогосподарського виробництва; <i>оцінює:</i> проблеми, що відбуваються в сільському господарстві.

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
4	Тема 14. Транспорт Роль транспорту в розвитку господарства країни та в міжнародних перевезеннях. Види транспорту. Залізничний транспорт, його роль у перевезенні вантажів. Залізнична мережа України. Географія залізничних вантажо- та пасажиропотоків. Залізничні вузли. Водний транспорт. Історія українського морського флоту. Морські порти і географія перевезень. Каботаж. Роль морського транспорту в міжнародних зв'язках. Географія річкового транспорту. Річкові порти. Міждержавні перевезення по Дунаю та інших річках. Автомобільний транспорт, його недоліки та переваги. Найважливіші автомагістралі. Повітряний транспорт, його значення в міждержавних перевезеннях. Спеціалізація повітряних перевезень. Трубопровідний транспорт. Географія нафто- і газопроводів. Транзитні транспортування нафти і газу. Рівень забезпеченості різних районів країни транспортними магістралями. Міжнародні транспортні коридори. Транзитні перевезення. Проблеми і перспективи розвитку транспорту.	Учень: <i>визначає:</i> суттєві ознаки понять “транспортний вузол”, “вантажообіг”, “пасажирообіг”; <i>називає:</i> види транспорту; <i>характеризує:</i> техніко-економічні особливості різних видів транспорту; <i>показує на карті:</i> основні транспортні вузли і найбільші магістралі; <i>висловлює судження:</i> про проблеми і перспективи розвитку окремих видів транспорту; <i>оцінює:</i> роль української транспортної системи в здійсненні міжнародних перевезень.
2	Тема 15. Соціальна сфера Галузі соціальної сфери (сфера послуг, виробництво товарів народного споживання, доходи і рівень життя населення, споживчий ринок), їх значення та розвиток в Україні. Проблеми і перспективи розвитку соціальної сфери, її вплив на розвиток економіки країни.	Учень: <i>називає:</i> складові соціальної сфери; <i>характеризує:</i> рівень розвитку окремих галузей та їх проблеми; <i>порівнює:</i> рівень розвитку соціальної сфери в Україні та в інших країнах; <i>оцінює:</i> вплив соціальної сфери на ефективність національної економіки та задоволення духовних і соціальних потреб населення.
4	Тема 16. Україна і світове господарство. Зовнішні економічні зв'язки України Поняття про світове господарство та міжнародний поділ праці. Міжнародний поділ праці та світова торгівля. Форми міжнародного співробітництва. Обсяги і структура зовнішньоекономічних зв'язків. Географія зовнішньої торгівлі України. Значення зовнішніх економічних зв'язків у господарстві країни. Міжнародні організації. Інтеграція України в світову економіку. Вплив процесів глобалізації на господарство України.	Учень: <i>визначає:</i> суттєві ознаки понять “світове господарство”, “міжнародний поділ праці”, “глобалізація”; <i>називає:</i> основні форми міжнародного співробітництва і міжнародних зв'язків; міжнародні та регіональні організації, до яких входить Україна; <i>аналізує:</i> статистичні дані щодо обсягів зовнішньої торгівлі країни; <i>характеризує:</i> зовнішньоекономічні зв'язки України, проблеми і перспективи їх розвитку.
7	Розділ IV. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ УКРАЇНИ	
	Тема 1. Економіко-географічний поділ України Територіальне розмаїття природи, економіки і населення — передумова територіального поділу України. Поняття про економічний район та його основні ознаки. Мережа економічних районів в Україні, критерії їх виділення та спеціалізація. План вивчення економіко-географічного району: склад території, економіко-географічне положення, природні умови і ресурси, особливості господарського комплексу та найбільші міста.	Учень: <i>визначає:</i> суттєві ознаки поняття “економічний район”; <i>називає:</i> економічні райони; <i>застосовує:</i> типовий план при складанні характеристики економічних районів; <i>порівнює:</i> економічні райони за їх спеціалізацією; <i>аналізує:</i> проблеми і перспективи розвитку свого економічного району; <i>висловлює судження:</i> про причини і наслідки господарських відмінностей різних територій України.

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	Донецький, Придніпровський, Північно-Східний, Столичний, Центральний, Подільський, Північно-Західний, Карпатський, Причорноморський економічні райони, їх коротка характеристика.	
3	Розділ V. ГЕОГРАФІЯ СВОЄЇ ОБЛАСТІ	
	Тема 1. Географічна характеристика своєї області Особливості географічного положення та його вплив на господарську спеціалізацію. Природні умови і ресурси області, їх оцінка. Географічні назви своєї області чи автономної республіки в минулому і нині. Особливості топоніміки своєї місцевості. Історія заселення території. Населення і трудові ресурси. Демографічна ситуація. Найбільші міста. Адміністративні райони. Загальна характеристика господарства. Промисловість. Сільське господарство. Транспорт. Особливості культури і побуту місцевого населення. Проблеми і перспективи розвитку. Практична робота 10 Нанесення на контурну карту області найважливіших господарських і культурних об'єктів, складання проекту перспективного розвитку області.	Учень: <i>порівнює:</i> географічне положення своєї області з іншими; <i>пояснює:</i> походження назв географічних об'єктів своєї місцевості; <i>характеризує:</i> природні умови, ресурси, населення, господарство своєї області; <i>проектує:</i> перспективний розвиток області; <i>наносить на карту:</i> основні господарські та культурні об'єкти області; <i>висловлює судження:</i> про шляхи розв'язання існуючих господарських і соціальних проблем.
2	РЕЗЕРВ ЧАСУ	